

Castrar un be(ALDC, VI, 1333. *Castrar un be*)

El concepte ‘privar un be dels òrgans reproductors’ coneix bàsicament dos significants força estesos: *sanar* i *capar*. *Sanar* deriva del llat. SANARE ‘guarir, curar’, mantingut en el cast. *sanar*; d’aquest significat va passar a ‘capar’ perquè els animals capats donaven carn més bona; els dos significats, ‘guarir’ i ‘capar’, ja es troben al s. XIII, com també *castrar* (< llat. CASTRARE), i, al s. XIV, amb la var. *crestar* 11, 24, per metàtesi ajudada per una homonimització amb *cresta* (< llat. CRĪSTA) car “castrar un gall era com llevar-li o mutilar-li la cresta fent-ne un capó (que ja no té cresta)” (DECat); aquesta var. metatitzada es troba en els der. *crestat* i *crestó* ‘boc capat’.

Quant a *capar*, de documentació molt tardana (1803), no és evident el seu origen; Coromines insinua una arrel sorotàptica KAPP-, molt hipotètica, però probablement es tracta d’una formació secundària de *caponar* a partir de *capó* (< llat. CAPONEM), testificat ja el 1019.

La idea de ‘girar, voltar’ és present en els mots *bistornar* 5, pres de l’oc. *bistornar*, *bes-* ‘girar en sentit invers’ (Alibert, Mistral), i *tornejar* (var. metatètica *tronejar* 70), der. intensiu de *tornar* (< TORNARE) ‘treballar al torn’ → ‘girar, fer voltar’ → ‘retòrcer els testicles’. *Picar* 75, 78,

80, 82, d’origen onomatopèic, es refereix a ferir els testicles perquè l’animal esdevingui infecund: “els hi estrenyen ses venes amb unes canyetes i li priven sa circulació [...]” (80). Dos altres mots tenen a veure amb els instruments de la castració: *pinçar* 82, amb les *pinces* (← fr. *pince*), i *tenallar* 85, amb la *tenalla* (< llat. TENACULAS, dim. de TENĀCES ‘lligams; grapes’, der. de TENAX ‘resistent’).

El mot més estès és *capar*, que ocupa la major part del domini peninsular, tret de la part septentrional i de Mallorca i part d’Eivissa, on es troba *sanar*. Malgrat la manca de documentació antiga de *capar*, cal pensar que és un mot amb força tradició, si jutgem per la seva extensió actual, que inclou el val., un dialecte consecutiu; a més, dins la seva àrea figuren supervivents de *sanar*; els mots devien conviure probablement amb diversos matisos semàntics (cf. loc. 148 “*sanar* és diferent de *capar* i consisteix a treure el testicle [...]” (cf. mapa 821), i la polisèmia de *sanar* ‘guarir’ i ‘castrar’ degué contribuir a deixar el terreny a *capar*. *Tornejar*, pron. *torne[dʒ]ar*, és propi del men. i l’eiv.

Són mots normatius *castrar*, *sanar* i *capar*, des del DOrt, 1917.

